

Muştu

Müslüman Arnavutluk'un Sesi

www.muslimanarnavutluk.com

3 Nisan 2009 Cuma – Sayı:42

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

NJË BUZËQESHJE

İnne lillahi ve İnne ilahi raciun...

Muhsin Yazıcıoğlu'nun tüm Türkiye'yi ve İslam alemini üzüntüye boğan vefat haberi ile sarsıldığımız bir haftayı yaşadık. Her ölüm erken ölümdür sözünü doğrularcasına bir eksiklik duygusu kapladı yüreğimizi. Allah'ın takdiri elbette ki böyleymiş. Elbette ki Allah, 'Siz bilmezsiniz, Allah bilir' buyururken bu ölümün ardına gizlediği, bu ölüm sebebiyle hayra tebdil edeceği gelişmeleri bilemeyeceğimizi de açığa koyuyordu. Türkiye tarihinde eşine az rastlanır bir katılım ile düzenlenen cenaze merasimi de göstermiştir ki, Muhsin Yazıcıoğlu talep etmeksizin, karşılık beklemeksizin vermenin adı olan 'alperen'lik davasında halkın gönlüne milyonlarca tohum atmıştır. Umuyoruz ki Allah bu tohumları bir fidana çevirir ve Anadolu halkının kardeşlik bağının güçlenmesinde bir vesile kılar.

Güzel insanların salt ahlaki boyutlarının değil düşünce dünyalarının da ortaya konulması için gerekli gayreti göstermek de geride kalanlara düşen bir vazife. Yoksa hakikat ile bağı kesilmiş bir toplum olmak mukadder hale gelecektir.

Bu güzel insan için rahmet temennilerinizi bekliyoruz.

Selam ile...

**Një buzëqeshje është lëmoshë-sadaka
Pejgamberi (a.s.) kështu urdhëroi e tha.**

**Një buzëqeshje është lëmoshë-mirësi
Dhuroja me gëzim kujdo që e njeh ti.**

**Një buzëqeshje është sadaka-lëmoshë
Pranoje, dhuroje, kudo që të shkoshë.**

Një buzëqeshje është lëmoshë e çmuar

**Buzëqeshë-do të jesh i lumtur, i
gëzuar...**

(Shkruar nga: A.AJSHE, 11-të vjeçare,
SHBA)

Përktheu nga anglishtja:

Mexhid YVEJSI, Gjakovë

221. Mos u martoni me idhujtare deri qe ato te besojne (Zotin). Nje roberesh besimtare eshte me e vlefshme se nje idhujtare, edhe nese ajo (idhujtarja) ju mahnitë. Mos u martoni as me dhujtarë deri që ata të besojnë (Zotin). Një rob besimtar është më i vlefshëm se idhujtari edhe nëse ai ju mahnit. Ata ju ftojnë për në zjarr, e All-llahu me mëshirën e vet ju fton për në Xhennet, për në shpëtim dhe u sqaron njerëzve argumentet e veta, ashtu që ata të përkujtojnë.

222. Të pyesin ty për menstruacionin (hajdin). Thuaj: “Ajo është gjendje e neveritur, andaj largohuni prej grave gjatë menstruacionit dhe mos iu afroni atyre (për marrëdhënie) derisa të pastrohen. E kur të pastrohen, atëherë afrohuni atyre ashtu siç u ka lejuar All-llahu. All-llahu i do ata që pendohen, dhe ata që ruhen prej punëve të ndyta e të neveritshme.

223. Gratë tuaja janë vendmbjellje e juaj, afrohuni vendmbjelljes suaj si të dëshironi, por përgatitni për vetën tuaj, dhe kinie frikë All-llahu, e ta dini se fundi juaj është te Ai, e besimtarëve jepu myzhde.

224. E mos e bëni All-llahun peng të betimeve tuaja (kur betoheni në Te), kur doni të bëni vepra të mira, të silleni mirë dhe të bëni pajtim ndërmjet njerëzve. All-llahu dëgjon të gjitha dhe i di.

225. All-llahu nuk ju merr në përgjegjësi për betimet tuaja të paqëllimta, por ju merr për ato që i bëni qëllimisht me gjithë zemër. All-llahu është i butë dhe falë shumë.

226. Ata që betohen se do të largohen prej grave të tyre (të mos bëjnë kontakt me to), afati i pritjes është katër muaj. Në qoftë se kthehen ata (heqin dorë nga betimi), s'ka dyshim All-llahu bën falje dhe mëshiron.

227. E në qoftë se ata kanë vendosur për shkurorëzim, All-llahu dëgjon (fjalët e tyre) i di (qëllimet e tyre).

228. E ato gra që janë shkurorëzuar janë të obliguara të presin tri menstruacione. Nëse ato i besojnë All-llahut dhe ditës së mbramë, atyre nuk u lejohet të fshehin atë që All-llahu krijoi në mitrat e tyre. E burrat e tyre kanë më shumë të drejta që gjatë asaj kohe, nëse duan pajtim, t'i rikthejnë ato. Edhe atyre (grave) u takon e drejta sikurse edhe përgjegjësia në bashkëshortësi, e burrave u takon një përparësi ndaj tyre. All-llahu është i gjithfuqishëm, i urtië.

229. Lëshimi (pas së cilit mund të bëhet rikthimi) është dy herë, e (pastaj) ose jetë e njerëzishme (bashkëshortore) ose shkurorëzim me mirëkuptim. E juve (burrave) nuk u lejohet t'u merrni asnjë send nga ajo që u keni dhuruar (si niqah), vetëm nëse që të dy frikësoheni se nuk do të mund t'i ruajnë dispozitat e All-llahut (në bashkëshortësi). E nëse keni frikë se ata të dy nuk do të mund t'i ruajnë dispozitat e All-llahut, atëherë për atë, me çka ajo bën kompensim për shkurorëzim (hule)për ata të dy nuk ka mëkate. Këto janë dispozita të All-llahut, pra mos i kundërshtoni, sepse kush i tejkalon dispozitat e All-llahut, pikërisht të tillët janë zullumqarët.

Cemaludin Latiç

Müslümanlar Bizi Terk ettiler

Bosna-Hersek edebiyat, ilim ve siyasetinin önemli isimlerinden Prof. Dr. Cemaludin Latiç ile çok konuşulacağına inandığımız bir söyleşi gerçekleştirdik. Söyleşi, bazı siyasilerle ilgili önemli ipuçları veriyor...

***1992-1995 Bosna Savaşı'nın üzerinden on dört yıl geçti. On dört yılın ardından Boşnaklar için hayatta neler değişti?**

Savaşın sonra Boşnaklar için eğer tek iyi bir şey varsa o da artık Boşnaklar çok daha politik hareket ediyorlar. Boşnaklar savaşın önce kör gibiydiler. Ancak artık gözleri açıldı. Savaşın sonra derken savaşın bittiğini söylemiyorum. Silahlı savaş bitmiş olabilir ama Bosna'da şimdi başka bir savaş var. Boşnaklar on dört yıldır politik ve kültürel bir savaş veriyorlar. Biz savaşı kaybetmedik ama bu kazandığımız anlamına da gelmiyor. Sırlar ve Hırvatlar bizi bu topraklardan göndermek istediler. Ama biz bu topraklara sahip çıktık ve hiçbir yere gitmedik. Bugün Bosna-Hersek'te bir oluşum var. Ne zaman ki bu oluşum gerçek bir devlet haline gelirse, inşallah, Boşnaklar bu yeni savaşın galip çıkmış olacaklar.

***Bir konuşmanız esnasında, zor dönemler geçirdiğinizi belirterek, "Aliya'sız Bosna'da halletmemiz gereken sorunlar, engeller var"**

diyorsunuz. Boşnakların önündeki en önemli sorun nedir?

Sırlar ve Hırvatlar, bu topraklarda ancak kendilerine hizmetçi olarak kalmamızı istiyorlardı. Ancak arzu ettikleri gibi olmadı. Bosna-Hersek topraklarından gönderilmek istenen Müslüman Boşnaklar olarak, rahmetli Başkanımız Aliya İzzetbegoviç önderliğinde hem bu topraklarda yaşamaya devam ettik, hem de onlara hizmetçi olmadık. Savaşın önce bizi silahlar ve bombalarla katlediyorlardı. Bugün ise kültürümüzü yok etmek istiyorlar. Savaş boyunca bize silah ambargosu uygulayarak elimizi kolumuzu bağlayan uluslararası güçler, bugün bizi egemen bir ulus olmaktan çıkarıp küçük bir dini azınlığa dönüştürmek için uğraşıyorlar. Rahmetli Aliya sonrasında yalnız ve desteksiz kaldık. Ancak tüm engellemelere rağmen, silahlı savaşta olduğu gibi, kültürel savaşta da direnişimiz devam edecek.

***Travnik sokaklarında dolaşırken "Fast-food Dayton" isminde bir dükkân görmüştüm. Tüm fast-food'lar gibi kalorisi yüksek, doyurucu olmayan ve oboziteye sebep olan Dayton anlaşması'nın üzerinden 13 yıl geçti. Dayton'un, ateşkesin ötesine geçip, barış anlaşmasına dönüştüğünü söylemek mümkün müdür?**

Bu soruya her Boşnak aynı şekilde cevap verecektir: Önce savaş esnasında keskin nişancı atışı ve bombalarla bizi ölmeye mecbur bıraktılar. Bugün bunu ekonomik savaşla, sessiz, yavaş ve mecburi tehcirle,

kültür emperyalizmiyle, batılılaşma ve medyatik ablukayla yapıyorlar. Allah yardımcımız olsun!

***Dayton Anlaşması'nın mimarı Richard Holbrooke, anlaşmanın onuncu yıl dönümünde, Dayton'un mükemmel olmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini söyledi. Holbrooke'un bile revize edilmesi gerektiğini söylediği Dayton'u gözden geçirmenin zamanı gelmedi mi?**

Öncelikle Dayton Anlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanmasını kabul etmek gerekir. Sonra bu kuralların Avrupa standartlarına göre yeniden ele alınarak, Bosna-Hersek'in demokratik bir ülke haline getirilmesi lazım. Bütün vatanseverlerin istediği şey budur. Maalesef büyük Sırbistan tarafı buna karşı çıkıyor. Onların başka anlayışları var. Onlar hiçbir şekilde Bosna-Hersek ülkesi olsun istemiyorlar. Hatta bugün bile ülkemizi parçalamak veya yok etmek çabasındalar. Bu şartlar altında Dayton Anlaşmasının hiçbir anlamı yok.

Dayton Anlaşmasının İmza Töreni

Batının ikiyüzlülüğü

***Türkiye'nin, sözde, Ermenilere soykırım uyguladığı iddiasını seslendiren Batılı devletler; bu meseleyi siyasilerin çözmesini talep ediyorlar. Ancak konu Srebrenitsa'da yaşananlara geldiğinde tarihçileri göreve davet ediyorlar. Hatta sıklıkla katliama maruz kalan Boşnaklara geçmiş, katliamları ve**

toplama kamplarını unutmaları gerektiğini telkin ediyorlar. Bu bir çifte standart değil mi?

Tabii ki bu tam bir iki yüzlülük! Fakat Avrupa demokratik kamuoyunun tamamını onların tarafında değil. Brüksel'de, Weinstein adında, Fransız bir akademisyenle görüştüm ve o kesinlikle Türkiye'nin Ermeni soykırımı yaptığını kabul etmiyor. Onun bütün kanıtları inandırıcı ve kesindir. Evet, bir kısım Avrupalı hükümetlerin ve Boşnaklara yapılan soykırımı inkâr ediyorlar. Neden? Çünkü büyük Sırbistan Bosna'da yaptığı soykırımı kendilerinin susmakla veya Sırbistan'a başka bir şekilde yardım etmekle saklamak istiyorlar. Batı kamuoyuna gerçeği anlatabilmek için Türk ve Boşnak akademisyenlerin birlik olmaları gerekiyor.

Bosnalı gençlerin, 1992-1995 yıllarında neler yaşadığını, ne acılar çekilerek bu toprakların kazanıldığını bilmeden yetişmesine ne diyorsunuz? Kin ve düşmanlığı körüklemeden yaşananları unutturmamak için neler yapılmalı? Yapılan soykırımın bir daha olmaması için her gün araştırmak, belgelemek, gerçeği yazmak ve konuşmak gerekir. Bize yapılan soykırımın bir daha hiçbir şekilde tekrarlanmaması ancak bu şekilde sağlanabilir.

***Bağımsız Bosna-Hersek'e giden yolda çok zorluklar ve acılar yaşadığımızı tüm dünya biliyor. Bu süreçte rahmetli Aliya ile ilgili unutamadığımız, tarihe not düşmek istediğiniz birçok hatıranız vardır. Bunları bir araya getirip yayınlamayı düşünüyor musunuz?**

Rahmetli Başkan ile alakalı anılarımı, Aliya ile geziler (Şetnje sa Alijom) adı altında yayına hazırlıyorum. Kitapta Aliya ile geçirdiğimiz otuz sene ve o seneler içinde halkımızın ruhani ve fiziki hürriyetine karşı savaşı anlatıyorum. Bazı Türk kardeşlerim, bu anıları Türkçe'ye

tercüme edeceklerine söz verdiler. Ama Ankara'da ve İstanbul'da uğradığım düş kırıklığından sonra bu kardeşlerime de, kabahatleri olmadığı halde, inanmaktan vazgeçtim.

Dayton Anlaşmasına göre Bosna Hersek
(Yeşil bölgeler Sırp Cumhuriyeti)

***Birçok defa Türkiye'ye geldiğinizi, Türkiye'deki birçok politikacı, akademisyen ve aydın ile irtibat halinde olduğunuzu biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki bugünlerde üzgünsünüz ve Türkiye'deki bu kişilerle eskisi kadar irtibatta olmak istemiyorsunuz. Size yaralayan ve üzen şey nedir?**

Bugüne kadar Türkiye'den gelen telefonların hepsine bir şekilde cevap vermeye çalıştım. Çünkü Türkiye'yi 'ikinci vatanım' olarak görüyorum ve bunu her fırsatta, her yerde dile getiriyorum. Gerçekten böyle hissediyorum. Hem Türk insanını hem de Türkiye'yi kendime çok yakın hissediyorum. Ama bazı Türk siyasetçileri, yardımlaşma çalışanları ve entelektüelleri beni hayal kırıklığına uğrattı. Onlar, Bosna ve Boşnaklar için verdikleri sözleri unuttular.

Mesnevi'nin, Boşnakça'ya tercüme edilmesi için yardımcı olacaklarına söz verdiler ama sözde kaldı. Boşnakça-Türkçe sözlük basılmasına yardımcı olacaklarına söz verdiler ama sözde kaldı. Müslüman

Boşnak Radyo Televizyonu projesi için yardım edeceklerine söz verdiler ama sözde kaldı. "Srebrenicki Inferno" oratoryosunun çekimine söz verdiler ama söz de kaldı. Srebrenitsa'nın (Srebrenica) Osata Köyü'nde bulunan ve 17'nci yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından Ujiçe'den gelen muhacirler için yaptırılan caminin yeniden inşa edilmesine yardımcı olacaklarına söz verdiler ama o da ne yazık ki sözde kaldı. Ben sadece kendi bildiklerimi anlatıyorum. Bizim her devlet başkanımız, Türk siyasetçilerinin verdikleri sözlerden oluşan uzun bir listeyi size sunabilir. Ancak buna gerek yok. Çünkü o sözlerden hiçbiri gerçekleşmedi ve gerçekleşmeyeceğini de artık biliyoruz.

Türk eliti bunu bize niye yapıyor? Bunu bir türlü anlayamıyorum. Müslüman Türk halkı, Türk elitinin bizi rencide ettiğini biliyor mu acaba? Türkiye'deki elit tabaka bizi aşağılıyor. Açıkçası Boşnak Müslümanlar adına kendimi aldatılmış hissediyorum. Bu sebeple artık Türkiye'ye gelmek istemiyorum. Bugün İstanbul'a, Ankara'ya veya Konya'ya gelsem bile kendimi çok alçalmış hissedeceğim. Sanırım artık benim için en iyi olan, çok sevdiğim İstanbul'u uçaktan görüp geçmek. Neden burada yalnız ve terk edilmiş fakat insanca ölmemize müsaade etmiyorlar. Onların zengin sofralarından düşen ekmek kırıntılarını bekleyeceğimize, aç ama aşağılanmamış olarak ölmeyi tercih ederiz!

Erdoğan ve adamları

***Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la da uzun yıllar öncesine dayanan bir dostluğunuz var. Bu taleplerinizi kendisine ilettiniz mi?**

Evet, sizin de söylediğiniz gibi, Başbakanınız Erdoğan ile uzun yıllar öncesine dayanan bir irtibatımız var. Kendisini Erbakan Hoca'nın Başbakan olduğu yıllardan tanıyorum. Erdoğan hapishaneden çıktığında ben de

Türkiye'deydim. Üsküdar'da kendisini ziyaret edip, misafiri olmuştum. Bana ne işle meşgul olduğumu sordu. Son on yıldır Rahmetli Aliya İzzetbegoviç'in vasiyeti olan Müslüman Boşnak Radyo Televizyonu projesi üzerinde çalıştığımı söyledim. Bu projenin Allah rızası için, Allah'ın sözlerini yaymak için yapılacak bir vakıf projesi olduğunu açıkladım. Sayın Erdoğan bana "Başbakan olduğumda bu projeye alakalı tüm sorunları halledeceğim" dedi. Sayın Erdoğan Başbakan olduğunda kendisine bir mektup gönderdim. Recep Tayyip Erdoğan ve adamları (Dr. Ahmet Davutoğlu, Hakan Fidan ve diğerleri) yardım edeceklerine dair bana söz verdiler. Bu vaatlerini uzun zamandır bana ve bütün Boşnak liderlerine dillendiriyorlar. Erdoğan, ZaBIH Genel Başkanı Dr. Haris Silajdzic, Türkiye'ye geldiğinde de adamlarına bu söz için talimat vermişti. Ancak hali hazırda hiçbir şey yapılmadı. Hatta Sayın Erdoğan, bugün kendisini aradığım zaman telefonuma bile çıkmıyor.

Sayın Erdoğan ve adamları bize böyle söz vermeye mecbur değildiler. Ancak tutmayacakları halde bu kadar söz vermelerini ve ilgileniyorlarmış gibi görünmelerini anlamış değilim. Artık Erdoğan ve ekibinin sözlerine eskisi gibi inanmıyorum. Sayın Erdoğan, Bosna'da, yani Avrupa'nın kalbinde Allah'ın büyüklüğünü göstermeyi amaçlıyorsa, verdiği sözü tutmaması bana göre günahtr!

***Hazır konu açılmışken rahmetli Aliya İzzetbegoviç'in kaleme aldığı vakıfnamedeki maddelerden biri olan Müslüman Boşnak Radyo Televizyonu projesi hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?**

Bosna-Hersek'teki Sırp ve Hırvat medyasında, radyo ve televizyonlarında Müslümanlar ve İslam aleyhinde yayınlar yapılıyor. Çocuklarımız temel İslami bilgilerden yoksun olarak büyüyor. Bizim için çok acı bir durum. Boşnak kimlik ve

kültürünü gelecek nesillere taşıyacak olan gençlerimizden emin olmak zorundayız. Bu televizyon projesinde kaynağını İslam'dan alan kültürel ve manevi değerleri içeren programlara yer verilecek. İçinde yalan, alkol, pornografi, loto dâhil hiçbir haram olmayacak. Bosna-Hersek'in yanında; Sancak, Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan'a hitap edecek bir vakıf televizyonu olmasını planlıyoruz. Boşnakça, Sırpça, Arnavutça ve Türkçe programların yanında İngilizce ve Arapça haber yayını yapmak istiyoruz. Böylece Balkan Müslümanlarının sesi olmayı hedefliyoruz.

Bu hedeflerimizin gerçekleşmesi için büyük bir devlet desteğine ihtiyacımız var. Bosna-Hersek, Sırpların, Hırvatların ve komünistlerin iç içe olduğu devlet. Böyle karmaşık yapıya sahip olan Bosna-Hersek devletinden doğal olarak hiçbir destek alamıyoruz. Bu noktada Türkiye'nin tarihi misyonuna uygun olarak bizi desteklemesini bekliyoruz.

Türkiye ne yapmalı?

***Türklerin Bosna'dan çekilmesinden sonra Bosna topraklarına hâkim olan tüm rejimlerin ortak düşmanı İslam oldu. Sadece Bosna'da bin iki yüz cami, mescit, kütüphane, imaret, medreseden birçoğu bu rejimler tarafından ortadan kaldırıldı. Yakılan yerlerden biri de, içinde binlerce Osmanlı el yazması eser bulun, Şarkiyat Enstitüsüydü. Sırp lar son olarak, Belgrat ve Niş'te kalan son Osmanlı camilerini de ateşe verdiler. Mostar Köprüsü'nün açılışı için Mostar'a gidip uçan balonlar eşliğinde şov yapanlar, Sırp ların bu Osmanlı camilerini ateşe vermesine hiç ses çıkarmadılar. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Komünist propaganda bize yıllardır; Türkiye'nin, Boşnaklar için bir illüzyon olduğunu, Türklerin bizi geçmişte kandırdığını ve bugün de ayınısını

yaptığını, iş birliği yapılacak insanların batıda aranmasının daha iyi olduğunu, çünkü Batılıların, Türkiye'ye nazaran, verdiği sözleri tuttuğunu ve daha demokratik davrandığını söylüyor. Biz bu propagandalara kesinlikle itimat etmiyor ve Türkiye'nin bu propagandaları boşa çıkarmasını bekliyoruz. Bugüne kadar hep bu propagandalara karşı direndim. Ancak bugün kendi kendimi sorguladığımda acaba yanılığda mıyım diye düşünmeden edemiyorum. Çünkü bana verilen sözler doğrultusunda ben de kendi insanlarımıza sözler verdim ve bunların hiçbirisini tutamadım. Ne yazık ki, bu propagandaları doğrularcasına, Müslümanlar bizi terk ettiler. SDA zamanında güçlenen ilişkimiz bugün devam etmiyor. Türk eliti, aramızda kuvvetli bir bağ olduğunu söylüyor. Ama bunu söylemeden eyleme geçirmek için hiçbir şey yapmıyorlar.

Ahmet Davutoğlu

Türkiye, Mostar Köprüsü için 2-3 milyon Euro harcamak yerine, yarım milyon sürgüne gönderilmiş ve geri dönmüş Boşnak Müslüman'ın, hayata tutunmaları gerekir. Öyle zannediyorum ki, Müslüman Boşnakların farklı şekilde yardımına ihtiyacı varken, dağa taş para harcamak onlara daha kolay geliyor. Ancak unutmasınlar ki, Avrupa'nın orta yerinde Müslüman ve Osmanlı kültürünün yaşamasını istiyorlarsa önce insanı yaşatmaları gerekir. Müslümansız taşın hiçbir anlamı yok. Belgrat ve Niş'te olduğu gibi bir zaman sonra sahipsiz kalan her şey

Sırp ve Hırvat vahşetinden nasibini alacaktır.

*** Türkiye'deki bazı kuruluşlar, Bosna'daki Osmanlı tarihi yapılarının restorasyonu için yüksek miktarda paralar harcıyorlar. Geçmişin ihyası elbette mühim ancak bir anlamda taş yapıları bu yatırımların, Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanların ve İslam'ın gelişmesine bir katkısı olabilir mi?**

Evet, tam söylediğiniz gibi. Türk hükümeti, Bosnalı Müslümanlar yerine Osmanlı taşlarına para yatırmayı tercih ediyor. Tamam, hükümetiniz "Boşnaklarla ilgilenmek istemiyoruz" da diyebilirlerdi. Ancak ben Türkiye'den dilenmek de istemiyorum. Bize sadece dinimizi verin. Mutsuz Boşnak insanına bazı şeyleri vaat ettikten sonra yapmamak bence çok ayıptır.

Lütfen Çanakkale'de kaç Boşnak Müslüman'ın şehit olduğunu söyler misiniz? Türkiye'deki Boşnak nüfusun ne kadar olduğunu söyler misiniz? Bırakında biz Müslümanlar, hangi ırktan olduğumuzu düşünmeden birbirimize yardım edelim. Ne yaparsak sadece Allah aşkına; kimseden bir şey dilenmeden, kimsenin bir sadaka vermesini beklemeden ya da boş vaatlerin yerine getirmelerini beklemeden yapalım. Elbette tüm bunları söylerken Müslüman Türk halkını, hükümetinizle aynı kefeye koymadığımı belirtmek isterim. Ben inanıyorum ki Türk halkı her zaman bize yardım etmek istiyor. Bosna ve Kosova, İslam'a Osmanlı ve Müslüman Türkler sayesinde kavuştu. Türk halkı yırtıcı hayvanların bizi yemesine müsaade etmeyecektir.

***Katıldığımız bir şiir gecesinde Aliya İzzetbegoviç'in "Türkiye'deki siyasetçilerin hayaline kurşun atsanız, Erbakan'ın yaptıklarına erişemez" dediğini söylediniz. Bunu biraz açıklar mısınız?**

Açıkçası bu söz kendi kendini açıklıyor. Bunun üzerine söyleyebileceğim tek şey rahmetli Başkanımız Aliya İzzetbegoviç ile Erbakan Hoca çok iyi bir işbirliği içindeydiler. Birbirlerine çok saygılıydılar. Erbakan Hoca bizim için çok önemli bir liderdir. Allah kendisine hayırlı ve uzun ömür versin.

***Son olarak şunu sormak isterim: Türk milletinin, Boşnaklarla çok köklü tarihi, kültürel ve hatta ailevi bağları var. Dün Osmanlı çatısı altında ve savaş yıllarında aynı cephede birlikteydik. Bu bağlamda Türk milleti ve devletine mesajınız nedir?**

Benim, Kur'an ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) sünnetini hatırlatmak dışında, halklarımıza mesaj vermeye veya nasihat etmeye zerre kadar cesaretim yok. İşte hadis-i Nebevi'den bir-iki mesaj: "Senin kardeşin Batı'da zorda ise, sen Doğu'da yaşıyorsan (veya tersine) senin bir vazifen var o da ona yardım etmek." İkinci mesaj bir hadisten: "Müslüman kardeşine sıkıntıda olduğunda kim yardım ederse Allah ona yarım en muhtaç olduğunda (kıyamet gününde) yardım edecektir."

Türk ve Boşnak halkı çoğunlukla Müslüman'dır. Kader onları birbirine bağlıyor. Aynı dine, aynı Osmanlı kültürüne sahibiz. Tarihimizin bir kısmı hatta bazı düşmanlarımız da aynı. Siz, bir büyük Müslüman halk olarak, Allah (c.c) ve bizim ümmetimizin tamamının karşısında bize ve Rumeli'deki bütün Müslümanlardan (bugünkü Balkanlardan) sorumlusunuz. Biz İslami kabul edenler ise Yüce Allah'a sayısız defalar şükürler ediyoruz. Sizin sayenizde burada bu serhat sınır bölgesinde geçtiğimiz imtihanları umursamadan sadece o hakikatten dolayı emaneti koruyoruz.

Bizler ırk değil, din kardeşleriyiz. Bizim işbirliğimizin çok farklı olması lazım. Bizim işbirliğimizin nasıl olması gerektiğini Türkiye'deki ilahiyatçılar benden çok daha iyi biliyorlar. Siz sadece onları dinleyin. Ben onlara inanıyorum ve onlardan hükümetinizin yaptığı büyük yanlışları düzeltmesini bekliyorum.

Teşekkür: Söyleşinin gerçekleşmesinde yardımlarını esirgemeyen Elma Kutlu hanıma ve Rıza Abazoğlu beye çok teşekkür ederim.

Kaynak: Milli Gazete

Süleyman BAKİ

Balkanlarda Sivil Toplum ve Örgütlenme Gerçeği

Makedonya Türk Stk'ları
Birliği (Matüsiteb) Başkanı

(İHH tarafından 18 – 19 Ekim 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Balkan Sempozyumunda sunulan bu tebliğ Sempozyum Kitabından alınmıştır.)

Giriş

Yahya Kemal Beyatlı, Dergâh mecmuasında 1921 yılında yayımlanan "Balkanlar Seyahati" adlı makalesinde Balkanlar mefhumunu şöyle dile getirir: "Bir Türk'ün gönlünde nehir varsa bu Tuna'dır, dağ varsa bu Balkan'dır."

Balkanlarda Sivil Toplum ve Örgütlenme Gerçeği başlıklı bu tebliğe yukarıdaki satırlarla başlamamızın amacı, Balkanlar mefhumunun her Türk'te ve Müslüman'da bu çağrışımları yaptığı kanaatinde olmamızdır.

Zira Balkanlar hem Anadolu Türkleri ve Müslümanları hem de burada yaşayan Türk ve Müslümanlar için aynı anlamı ifade etmektedir. Osmanlı, Anadolu'da kurulan fakat Balkanlarda neşv-ü nema bulan bir devletti. Yani, Osmanlı bir Balkan devletiydi aslında. Osmanlı'nın kültürünü, vakıf anlayışını, imar ve iskân

faaliyetlerini, sanatını, insanları birlikte yaşatma sanatını, idare anlayışını vb. konuları öğrenmek istiyorsak Balkanlara göz atmamız gerekir. Özellikle Osmanlı'nın vakıf anlayışı ve uygulaması, yeniden üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Osmanlı'nın 1389'dan itibaren Balkanlara yerleşmesi ile bölgede hem Türk-İslam kültürünün oluşmasına hem de mevcut kültürün muhafazasına dikkat edilmiştir. Osmanlı âdeta Balkanlara vakıf kültürünü yerleştirmiştir. Örneğin, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde, Üsküp'teki vakıf ve vakıf meseleleri ile ilgili 300 bin civarında belge bulunmaktadır.

1912 yılında tüm Balkanlardan çekilmek zorunda kalan Osmanlı'nın ardından öksüz kalan bölge Müslümanları, bugüne kadar kendilerine miras kalan vakıf ve dernek anlayışını sürdürmüşlerdir.

a) Balkanlarda sivil toplum yapısı, düzeyi, alanları ve irtibatları Makedonya, Bosna, Karadağ, Bulgaristan, Kosova, Batı Trakya, Sancak, Romanya ve Arnavutluk'ta yaşayan toplumların sivil toplum yapısına yüzeysel bir bakışla göz atıldığında, mevcut yapıların genelde millî, dinî ve bölgesel dernekler olarak çalıştıklarını ifade etmek mümkündür. Balkanlarda yaşayan Müslümanların millî ve manevi değerlerin öne çıktığı sivil toplum kuruluşları bünyesinde çalışmalarda bulunduğu; bölgesel dernekler olarak çalışmalarını sürdürdükleri görülmektedir. 1912'den sonra Balkan Müslümanları, yaşadıkları ülkelerde millî ve dinî özelliklerini korumak amacıyla örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu durum II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Bu dönemde kurulan dernek veya cemiyetlerin ağırlıklı olarak din merkezli olduğunu görmekteyiz. Mesela, 1919 yılında Üsküp'te kurulan İslam Muhafazayı Hukuk Cemiyeti, bunun en güzel örneğidir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) sınırları içinde kalan

Müslümanlar, özellikle Türkler, kendi haklarını korumak amacıyla bu cemiyetin kurulmasına karar vermişlerdir. Bu cemiyet aslında bir siyasi parti işlevi görmektedir. Bu hareket, 1920 seçimlerinde 7, 1923 seçimlerinde 14 milletvekili çıkartarak Belgrat meclisinde yer almıştır. Cemiyetin "Hak Gazetesi" adında bir de yayın organı bulunmaktadır. Bosna'da kurulan Mladi Muslimani (Genç Müslümanlar) Hareketi'ni ve el-Hidaye dergisini de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu hareket, her ne kadar Bosna merkezli olsa da Makedonya, Sancak, Karadağ ve Kosova'daki Müslümanların teşkilatlanmalarına örnek teşkil etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan sosyalist rejimler, Balkanlarda Türk, Arnavut, Boşnak, Pomak vd. Müslümanların örgütlenmesine sıcak bakmamış, kendi kontrolleri dışında meydana gelen oluşumları bertaraf etmişlerdir. 1990'larda esen bağımsızlık rüzgârlarının akabinde bağımsızlığını kazanan Balkan ülkelerindeki Müslümanlar, sivil toplum alanında kendi imkân(sızlık)larıyla örgütlenmeye ve çalışmaya başlamışlardır.

farklılıkları eklendiğinde bölgede sorunlar yumağıyla boğuşan bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamda Balkan Müslümanlarının yardımlaşma, kültür, eğitim, sağlık, gençlik, spor, çevre, kadın hakları ve sanat alanında örgütlenmeye meyilli olduklarını ifade etmek mümkündür. Son yıllarda AB ile yürütülen ortak çalışmalar neticesinde, bazı kuruluşların AB standartlarına uygun örgütlenme gayreti içinde olduklarını görmek de mümkündür. Avrupa'ya entegre olma aracılığıyla globalleşmenin yaygınlaştığı Balkanlarda, Müslümanların STK'ları da bundan nasibini almaktadır. Değişik projeler kapsamında yerel dernekler finanse edilmektedir. Desteklenen bu derneklerden bazılarının Batı değerlerinin yanı sıra siyasi ve ideolojik fikirlerin empoze edilmesinde araç olarak kullanıldıkları görülmektedir. Mesela, Soros Vakfı'nın yıllardır hem dernekler bazında hem de medyada desteklediği kişilerin bu bölgelerde Batı ideolojisinin sözcüleri olduklarını ifade edebiliriz. Müslümanlar, basit meselelerle ve projelerle uğraşmaya devam ederken onlar, destekledikleri medya kuruluşlarıyla ve oluşturdukları kadrolarıyla

Bölgede, ülkeden ülkeye kanun ve uygulamalarda farklılıklar söz konusu olmakla birlikte, Müslümanların sorunları ve karşı karşıya buldukları engeller benzerlik arz etmektedir. Siyasi iktidarsızlıklar ve ekonomik imkânsızlıklar büyük sorun olduğundan, bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının önemli bir bölümü istenilen verimde çalışmamaktadır. Bu olumsuzluklara bir de mezhep ve zihniyet

Müslümanlar arasında Batılılaşmanın propagandasını güçlü bir şekilde yapmayı sürdürüyorlar.

Müslüman kuruluşların şu an hitap ettikleri kesimleri aşip bilim, eğitim, kültür, medya vb. alanlarda ses getirecek faaliyetlere ve projelere yönelmeleri gerekmektedir. Hatta yakın gelecekte Balkan Müslümanlarının siyasi alandaki ihtiyaçlarına binaen siyasi

organizasyonlara yönelik faaliyetler de gündemlerinde olmalıdır. Bu yüzden acilen siyaset okulları, enstitüler, üniversiteler ve medya araçları kurulması gerekmektedir.

Balkan sivil toplum kuruluşlarının bir kısmının Batı merkezli kuruluşlarla irtibatları ve iş birlikleri vardır. Bununla birlikte, Balkan STK'ları arasında İslam dünyasındaki STK'larla iş birliği içinde olan derneklerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Balkan STK'larının başta Türkiye olmak üzere Suudi Arabistan, Katar, Ürdün, Mısır, Bahreyn ve Kuveyt gibi Müslüman ülkelerdeki vakıf ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde oldukları söylenebilir. Türkiye'den iş birliği içerisinde olunan kuruluşlardan bazıları şunlardır: İHH İnsani Yardım Vakfı, Deniz Feneri Derneği, Rumeli Türkleri Vakfı, Uluslararası Kardeşlik Derneği, Rumeli Derneği, Bilim Sanat Vakfı vb.

Hristiyan ve Uzak Doğu mezheplerinin son yıllarda yayılma alanı olarak Balkan Müslümanlarının yaşadıkları bölgeleri seçtikleri bilinmektedir. Misyonerlerin özellikle Arnavutluk ve Kosova'da, Makedonya ve Bosna'ya kıyasla daha etkin olduklarını ifade edebiliriz. Bunun sebeplerinden biri, Makedonya ve Bosna'da İslam anlayışının ve yaşayışının diğer yerlere göre daha canlı ve etkin olmasıdır. Üzülerek ifade etmek gerekir ki, Arnavutluk'ta yaşayan birçok Müslüman, din değiştirip şu anda ya Hristiyan ya da Uzak Doğu merkezli batıl mezheplerin müntesibi olmuştur.

Kosova'da ise Vatikan kontrolünde ve desteğinde ciddi bir Katolisizm propagandası yapılmaktadır. Onlarca Müslüman Katolikleşirken, Müslüman ailelerin çocukları Vatikan'a götürülüp burslu olarak ilahiyat eğitimine tabi tutuluyorlar. Eleştirel yaklaşımla bakıldığında, Balkanlardaki Müslümanlara ait derneklerin durumu hakkında özetle şu hususlara dikkat çekilebilir:

Bölgede yaşayan Müslümanların toplumsal ve kültürel aktivitelerde toplum olarak dışlandıkları ve marjinal kaldıkları bir gerçektir. Bu süreçte, İslami hassasiyetleri olan dernek ve vakıfların çalışmalarının bu alandaki boşlukları doldurduğu söylenebilir. Ayrıca spor, kültür, çevre ve diğer alanlarda faaliyet gösteren derneklerin de Balkanlarda İslami değerlerin tanıtılması ve yaygınlaştırılmasında önemli rol oynadıklarını ifade edebiliriz.

Bununla beraber, bu kuruluşların çalışmalarını gerçekleştirdikleri ülkelerde gündem oluşturamadıkları ve cazibe merkezi hâline gelemedikleri de bir gerçektir.

Sivil toplum kuruluşları, örgütlenme konusunda her ülkede değişik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Balkan Müslümanlarının örgütlenmesinde de çeşitli sorunlar söz konusudur. Bu sorunların başlıcaları arasında sistematik, organize, ciddi ve planlı çalışmamak gelmektedir. Ayrıca, asıl çalışılması gereken bölgeler ve alanlar yerine geri plandaki birçok bölge ve alanda faaliyette bulunulmaya çalışılması da önemli bir sorundur. Örneğin, bir dernek hem konferanslar düzenleyebiliyor hem gıda yardımları yapabiliyor hem de sportif aktiviteler organize edebiliyor. Dernekler çalışmalarını destekleyecek ulusal ve uluslararası kaynakların özellikle maddi anlamdaki desteğinden yoksun olduğu için, çalışmalarında süreklilik gösteremiyor. Bu durum da, bu kuruluşların gerçekleştirdikleri projelerin sürekliliği ve kalıcılığı önündeki en büyük engellerden birini oluşturuyor.

Karşılaşılan bir diğer sorun da Müslüman STK'ların basın ve medya alanındaki imkânlarının son derece sınırlı olmasıdır.

b) Makedonya'da yaşayan İslam toplumunun idare ettiği STK'lar Makedonya nüfusunun yarısına yakını Arnavut, Türk, Boşnak, Romen ve

Torbeşler oluşturmaktadır. Nüfusun geriye kalan kısmı ise Ortodoks mezhebine bağlı olan Makedonlardır. Konumuzun bundan sonraki bölümünde nüfus itibarıyla ülkenin yarısına yakınıni teşkil eden Müslümanların sivil toplum teşkilatlarından bahsedilecektir.

1. Makedonya'da Müslümanların STK'ları

Makedonya'da 1945'ten önce Merhamet, Yardım, Şefkat gibi hayır kurumları mevcuttu. Bu tarihten sonra Yugoslavya Federasyonu dâhilinde, Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti döneminde komünist rejim marifetiyle kurulan bazı kurum ve kuruluşlara da rastlanmaktadır. Vakıf kültürüne sahip olan Makedonya Müslümanları, 90'lı yılların başından itibaren yeni dönemde birçok dernek kurmuşlardır. Bunlar arasında Müslümanların kültür, eğitim ve sanat değerlerine karşı hassas olan ve Müslümanların bu alanlarda ilerlemeleri için faaliyet gösteren çok sayıda dernek vardır. Bunlara el-Hilal, Köprü, Merhamet, Adeksam, Ensar, Kalliri Mirsise, Vizyon-M, Elita, Forumi Rinor İslam, Yeni Yol, Kalkan, Skofi, Prizma, el- Kalem gibi dernekleri örnek verebiliriz.

2. Makedonya'da Türk dernekleri ve çatı teşkilatı MATÜSITEB

Bugün sayıları 42 olan Türk dernekleri, Makedonya'nın pek çok şehir ve

kasabasının yanı sıra Türklerin yaşadığı köylerde de faaliyet göstermektedir. Balkanlarda yaşayan Türklerin sivil toplum faaliyetlerine bakıldığında çatı örgütü anlamında başka bir benzeri olmayan Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (MATÜSITEB)'nin ilk kuruluş toplantısı Aralık 2002'de yapıldı. Şubat 2003'te MATÜSITEB resmî olarak kuruldu. Kurucu meclis toplantısına 24 Türk derneği katıldı. Bu dernekler eğitim, kadın hakları, folklor ve yardımlaşma alanında faaliyet gösteren derneklerdi. Oluşturulan bu yapı çerçevesinde ortak ve genel bazı faaliyetler MATÜSITEB kanalıyla gerçekleştirilmektedir. MATÜSITEB'e kuruluşundan itibaren Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TIKA) destek vermektedir. Üzülerek belirtmeliyiz ki, Makedonya'daki Türk derneklerinin bir kısmı, haklı veya haksız nedenlerden dolayı, faaliyet gerçekleştirememektedirler.

Vizyon: MATÜSITEB, kurumsal hâle gelmiş ve gelişmiş bir çatı örgütü olup Güneydoğu Avrupa'da Türklerin sesidir. Karar verme mekanizmalarında yer almak, her alanda kaliteli kadro oluşturmak, kültürel mirası korumak ve tanıtmak ve toplumsal entegrasyonu sağlamak için çalışmalar yapmaktadır.

Misyon: MATÜSITEB, Türk STK'ların desteklenmesi ve gelişmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır ve Makedonya Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve toplumsal yükselişi ve entegrasyonu için katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Makedonya Türklerinin kalkınması ve gelişmesi için, hem siyasi hem iktisadi hem de kültürel anlamda desteklenmeleri, bütünlüğün sağlanması ve kalıcı adımların atılması gerekmektedir.

MATÜSITEB'i oluşturan dernekler:

1) ADEKSAM	Beytullah MUÇA	Gostivar
2) Karabey Mahalle Derneği	Yıldız ALI	Ohri
3) Köprü Derneği	Hüsrev EMİN	Üsküp
4) Milenyum Derneği	Senat BEKİR	Vrapçište
5) NEKSAD	Cemal MEHMED	Resne
6) Altın Nesil Derneği	Süleyman KAZİM	Kalkandelen
7) Türk Öğretmenler Der.	Mübeccel AHMET	Üsküp
8) Namık Efendi Derneği	Esver ALI Yukarı	Banitsa
9) Yakup Efendi Derneği	Fatmir DEMOSKI	Debreşte, Pirlepe
10) Istikbal Derneği	Mücahit KARAREŞİT	Plastnica
11) Koca Türk Derneği	Caner SEZAIR	Kocacık
12) TEK Derneği	Erhan HASIP	Vrapçište
13) Abdi Bayraktar Derneği	Cüneys NURESKI	Plasnitsa
14) Hisar Derneği	Ismail YAHYA	Iştıp
15) Gayret Derneği	Havziya KANZOSKI	Kırçova
16) Kalkan Derneği	Mennan YONUZ	Kalkandelen
17) Ali Abdullah Derneği	Halil ABDULLAH	Üsküp
18) Jupa Türkleri Derneği	Hasan RAMAZAN	Novak/Jupa
19) Türk Bairi Derneği	Yahya HOCA	Tsırnık/Pehçova
20) Gostivar Tiyatrocular Der.	Ümürli YUSUF	Gostivar
21) Mevlana Derneği	Ferhan HÜSEYİN	Radoviş
21) Ensar Derneği	Süleyman BAKI	Üsküp
22) Şefkat Derneği	Erdoğan MENGA	Gostivar
23) İkrâm Derneği	Osman YAYA	Radoviş
24) Ayyıldız Derneği	Erkan IDRİZ	Kalkandelen
25) Selamet Derneği	Suphi SALİHI	Vrapçište
26) Yörükler Derneği	Enver HÜSEYİN	Radoviş Topolnitsa
27) Makedonya İşadamları Der.	Kemal NAZİM	Üsküp
28) Çiftlik Derneği	Murteza MUSTAFOV	Gradaşor-Ustrumca
29) EM Derneği	Yunus ALI	Iştıp
30) Yeni HAYAT Derneği	Besim AHMET	Köprülü
31) Türk Halkını Kal. Der.	Muharem YUSUF	Kanatlar / Pirlepe
32) Yeni Hayat Derneği	Ilyas MAZLAM	Kalkandelen
33) Karacaoğlan Derneği	Süleyman SAIT	Konçe
34) Bahar Şenlikleri Derneği	Şenol TAHİR	Çalıklı
35) Kardeşlik Derneği	Emin EMİNOV	Ustrumca
36) Güven Derneği	Fadıl ŞEN	Gostivar
37) Yeni YOL KGSD	Kuytim OSMAN	Üsküp
38) Kardeşlik Derneği	Sebaeddin SELİM	Resne
39) MATÜKAT	Sıdıka AĞA	Gostivar
40) Işık Derneği	Zineta BILALOĞLU	Yeni Doyran
41) Dostluk Derneği	Drita KARAHASAN	Üsküp
42) Derya Derneği	Suzan MUSLİ	Üsküp

Adil Seyman

BALKANLAR'DA ALEVİ BEKTAŞİLİK

Yüksek Lisans Tezi (II. Bölüm)

C. ORTAYA ÇIKISI

Çalışmamızın buraya kadarki bölümünde genel olarak Türklerin eski inanışları ile Orta Asya bölgesindeki çeşitli din ve kültürlerin günümüz Alevi Bektaşî düşüncesinin oluşumuna nasıl bir etkisi olduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Bu bölümde ise aynı şekilde bir takım farklı telakkilere sahip Alevi Bektaşî öğretisinin ortaya çıkışı, oluşumu ve şekillenmesinde büyük bir öneme haiz olan siyasi, sosyal ve tasavvufi etkiler ele alınacaktır.

1. Siyasi Etkiler

Emevi Devleti'nin haraç ve cizye konusunda halka karşı keyfi uygulamaları, hazineyi şahsi çıkarlarına kullanmaları ve bu yüzden bölge valilerinin sık sık değişmesi, bölge halkı arasında memnuniyetsizliğin artmasına sebep oldu. Ayrıca Emeviler'in siyasi muhalif olarak gördükleri bazı kimselere karşı sürdürdükleri sıkı takibatlar bu kişileri özellikle yeni Müslüman olmuş bölgelere gitme mecburiyetinde bıraktı. Bu amaçla Mâverâünnehr bölgesine sığınan Ehlîbeyt'e mensup politik ve dini bazı muhalifler peygamber soyundan gelmiş olmanın avantajıyla bölge halkı arasında kolayca yer bulabildi.⁷⁸ Zeyd b. Ali isyanından sonra oğlu Yahya b. Zeyd, Muhammed b. Zeyd ve diğer birçok Alevi, bu bölgelere kaçarak hem canlarını

kurtarıyor hem de yeni Müslüman olmuş kitlelere kendi siyasi ve dini görüşlerini yayabiliyorlardı.⁷⁹ Aynı şekilde Ebu Dulaf, Çin'e doğru yola çıkıp Bagraç bölgesine geldiğinde keçe giyimli, sakalsız ve pos bıyıklı, iyi ata binen, savaşçı Türklerin Yahya b. Zeyd'in soyundan imamlar tarafından yönetildiğini ve bu Türklerin onların etkisi altında yaşadığını aktarmaktadır.⁸⁰ Böylece Emevi idaresinin keyfi uygulamalarından hoşnut olmayan bölge halkı ve buraya gelen muhaliflerle bu bölge Emevî iktidarına muhalif ve Ehlîbeyt'e taraftar olanların diyarı durumuna gelmişti diyebiliriz. Nitekim Abbasiler de bu bölgeden bulduğu destek ve buradan yürütmüş olduğu muhalefetle Emeviler'i devirip iktidarı ele geçirebilmişti. Hicaz'da sesli olarak dile getirilemeyen Ehlîbeyt taraftarlığı ve iktidara karşı muhalefet bu bölgede yayılma imkânı bularak, bir takım dini inançların ve mezhebi hareketlerin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. İşte bu bölgeye Ali oğulları ile gelen Ehlîbeyt sempatanlığı ve Hz. Ali soyuna ait bir takım dini ve siyasi düşünceler, bu bölgede Müslüman olup merkezi yönetimden hoşnut olmayan Türkler üzerinde son derece etkili olmuştur.

Anadolu'nun fethi ve burada meydana gelen Türk yerleşmesinin arka planında, büyük ölçüde İran'da kurulup güçlenen Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndaki siyasal, sosyal ve demografik gelişmeler bulunmaktadır. XI-XII. yüzyıllarda İran ve bilhassa Horasan ile Azerbaycan'ın önemli bir kısmı ile Mezopotamya'nın zengin ovaları, yeni Müslüman olmuş göçebe Türk nüfusuyla dolmuştu. Selçuklu Devleti için bu nüfusun ihtiyaçlarını gidermek, onlara kışlak ve yaylak tahsis etmek, oldukça zor bir durum olmuştu. Ayrıca onları uygun bir takım hizmetlerde kullanmak ve bu bölgelerde nizam ve intizamın bozulmasına engel olmak ciddi bir mesele haline gelmişti. Kendi topraklarının imkânlarını asan bu nüfus potansiyelinin uygun arazilere aktarılması

gerekiyordu. O dönemde bunun için en uygun yer Anadolu olarak görülmekteydi. Bu amaçla Çağrı Bey, 1018 tarihinde 3000 kişilik bir kuvvetle bu bölgelere kesifler düzenledi. Selçuklu birlikleri 1048'de Erzurum, 1054'te Kars, 1057'de Malatya 1059'da Sivas, 1067'de Kayseri ve 1068'de Konya'yı fethetti. Büyük çoğunluğunu Müslüman Oğuzların teşkil ettiği, aralarında Kıpçaklar, Karluklar, Halaçlar ve Uygurların da bulunduğu Türk toplulukları, basta Mâverâünnehr olmak üzere Harezm, Horasan ve Azerbaycan bölgelerinden Anadolu'ya akın akın gelmeye başladılar. 1071 yılında meydana gelen Malazgirt savaşıyla birlikte Türklere Anadolu'nun kapıları tamamen açıldı. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilen Selçuklu beyleri bölgede Müslüman-Türk nüfusunun yerleşmesini sağladı.

XIII. yüzyılda Karahitaylar ile Harzemşahlar arasındaki mücadeleler sebebiyle Fergana'daki şehirlerin çoğu tamamıyla harap bir hale geldiğinden buradaki halk batıya yönelmek zorunda kaldı. Büyük Selçuklu Devleti'nin Harzemliler tarafından yıkılmasıyla birlikte aynı şekilde bu bölgedeki Türkler daha batıya yani Anadolu topraklarına göç etmek zorunda kaldılar. Aynı şekilde Moğol istilasından önce birçok kalabalık göçebe ve yarı göçebe Oğuz ve Karluk Türkleri, Cengiz'in orduları önünden kaçarak Anadolu'ya sığındılar. Söz konusu göçler Anadolu'nun içtimai, iktisadi, dini ve kültürel hayatının geniş ölçüde değişmesine sebep oldu. Anadolu'ya gelen Türkmen kitleleriyle birlikte değişik mıntikalardan gelen ve muhtelif tasavvuf akımlarına bağlı birçok derviş grupları da vardı. Eski dinlerinden ve atalara ait inançlarından bir çok öge muhafaza eden bu Türkmenler, Anadolu bozkırlarında göçten önce yasadıkları şartlara benzer özellikleri taşıyan bölgelerde yaşamayı tercih ediyorlardı.

Anadolu'ya ilk gelen Türkmenler genellikle göçebe oldukları halde daha sonra gelenler arasında tüccarlar, sanatkârlar, âlim ve dervişler olmak üzere yerleşik şehirli kimseler de vardı. Türkler arasında Orta Asya'nın büyük kültür merkezlerinden gelen tam anlamıyla Müslümanlaşmış kimseler kadar, yüzeysel bir şekilde İslam'ı benimsemiş hatta hiç Müslüman olmayan kimseler de mevcuttu. Burada yarı yerleşik denebilecek bir hayat süren Türkmen boyları, kısın ovalarda, yazın yaylalarda hayvancılık yapıyor ve merkezi idarenin etkisinden uzak, kendi oymak baslarının yönetimi altında yaşıyorlardı.

XIII. yüzyılda Moğol istilasıyla birlikte İran'dan, Hindistan, Azerbaycan, Suriye, Irak, Mısır ve Anadolu'ya yapılan göçlerin içinde Kübrevilik ve Sühreverdilik gibi Sünni tarikatlara mensup kişiler olduğu gibi, Yesevilik, Vefailik ve Haydarilik gibi tarikatlara mensup kişiler de vardı. Sünni olmayan tarikatlar tarafından temsil edilen heterodoks nitelikli halk İslam'ı, gelen bu zümrelerle Anadolu'da kendisine iyi bir zemin buldu ve buradaki inançlarla beslenme imkanı yakaladı. Tüm bu değişiklikler ve yeni nüfus ile birlikte Anadolu Selçuklularının toprak rejimi bozulmaya başladı. Çünkü toprak sahiplerinin ortaya çıkmaya başlaması, konar-göçer yasayan Türkmenler için hayvanlarına otlak bulmak sıkıntısını ortaya çıkardı. Bu ekonomik duruma eklenen bir takım toplumsal bunalımlar da söz konusuydu. Yerleşik kentli Türkler ile yarı göçebe yasayan Türkmen toplulukları, toplumsal açıdan tam bir uzlaşma sağlayamadığı gibi bu farklı yapılar yavaş yavaş birbirlerini dışlamaya başladı. Ayrıca II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in şatafatlı yaşamının halk yaşantısıyla oluşturduğu çelişki ve geniş Türkmen zümrelerinin ağır vergileri ödeyemez hale gelmeleri toplumsal bir patlamanın habercisi oldu.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi Türkler Horasan'dan Anadolu'ya geldikten sonra Selçuklu Devleti ile bir takım problemler yaşanmıştır. Şehirlerde Sünni doktrini esas alarak eğitim veren Selçuklu medreseleri, eski senkretik yapısını devam ettirmekte olan ve çoğunlukla dağlık bölgelerde yaşayan Türkmen gruplarına pek bir etkide bulunamamıştır. Dolayısıyla Türkmenler, devlet idaresi için bir muhalefet unsuru haline gelmeye baslar. Bu muhalefet ilk kez ciddi anlamda Anadolu Selçuklu Devleti'nde meydana gelen "Babailer İsyanı" ile gün yüzüne çıkmıştır. Bir kısım tarihçinin "çapulcu ayaklanmaları" dediği ve küçümsediği Alevilerin ise "Alevi Ayaklanmaları" diye adlandırıp muhtevasını sakladığı bu ayaklanma liderinin kişiliği ve görüşleri bir tarafa bırakılacak olursa Anadolu'nun kırsal kesimindeki Türkmenler ile devletin ana bünyesini oluşturan Sünnilerin sınıflar arası çekişmesi olarak da görülebilir.

Detaylarını aşağıda ele alacağımız bu isyan aslında dini olmaktan çok dönemin Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kötü idaresi yüzünden bozulmaya başlayan Selçuklu iktisadi ve sosyal yapısıyla ilgilidir. Bozulmanın yol açtığı idari yolsuzluklar, toprak ve vergi nizamının bozulmasıyla sonuçlanmıştı. Bu olay göçebe hayatı süren Türkmen topluluklarını diğer bütün zümrelerden çok daha güç bir duruma sokmuştu. Türkmenleri bu zor durumdan kurtarmak ve Anadolu Selçuklu Devleti'ni yıkarak idareyi ele geçirmek isteyen Baba İlyas için istediği ortam oluşmuştu.

Daha önce Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Baba İlyas, Türkmen şeyhlerinden olup Dede Garkın'ın halifesi olarak Kayseri'ye yerleşmişti. Tarikatın ikinci piri Baba İshak da Baba İlyas'ın yanında yetişmiş ve onun icazetini alarak Güneydoğu Anadolu'da tarikatın görüşlerini yaymaya çalışan bir müridiydi. Ayrıca Orta Anadolu'ya gönderilen diğer halifeleri Anadolu Türkmenlerinin İslam

öncesi gelenek ve göreneklerini, tasavvufi bir tarz ile isleyip, dergâhlarındaki saz ve sözleriyle, deyiş ve konuşmalarıyla basta Amasya olmak üzere Tokat, Sivas, Erzincan, Tunceli yörelerinde yaşayan bu topluluklar üzerinde büyük etki yapmışlardı. Kendisini mehdi hüviyetiyle Türkmenlere tanıtan Baba İlyas, baskı altında kalmış ve türlü sosyal-iktisadi zorluklar içinde bunalmış bu zümreleri kendine çekmeyi başarmıştı. 1240 yılında Kefersud'da isyanı başlatan Baba İlyas, Türkmenleri ayaklandırıp burayı ele geçirdi. İsyanı orta Anadolu 'ya kadar yayıp bu bölgedeki Türkmenler sayesinde bazı yerleri almayı başaran Baba İlyas kısa bir süre sonra Selçuklu kuvvetleri tarafından Amasya'da yakalanarak idam edildi. Onun intikamını almak isteyen müridi Baba İshak Amasya'ya gelerek beraberindekilerle Konya üzerine yürüdü, ancak Kırşehir yakınındaki Malya Ovası'nda Selçuklu ordusu tarafından mağlup edilerek öldürüldü. isyana katılan Türkmenlerin çoğu kılıçtan geçirildi; bir kısmı esir edildi, kurtulabilenler de sağa sola kaçarak izlerini kaybettirmeyi basardı.

Babailer İsyanı ile birlikte daha hayattayken kutsallaşan Baba İlyas şahsiyeti giderek yeni senkretik dini tasavvufi bir hareketin merkezi oldu. "Babailik" adı verilen bu akım, Türkmenler arasında doğduğu ve onlara hitap ettiği için sosyal, dini ve kültürel yapılarına uygun bir durum arz etmiştir. Bu durum, Türkmenlerin yeni Müslüman olmaları, bu yeni dini özümseyecek yeterli zamana sahip bulunmamaları ve eski inanç ve geleneklerinin tesiri devam ettiği için genellikle Sünniliğe uymayan bir yapıya sahip olmuştur. Çünkü Baba İlyas'ın bir takım heterodoksi fikirleri oğlu Muhlis Pasa tarafından devam ettirilmiş ve bu fikirler Orta-Batı Anadolu'ya yayılarak Bektâşi ve Kızılbaş olarak adlandırılan zümrelerin teşekkülüne zemin hazırlamıştır.

1299 yılında Selçukluların yerine kurulan Osmanlı Devleti kırsal kesimde yaşayan ve Sünni anlayışı tam anlamıyla benimseyemeyen Türkmenlere ilk dönemde göstermiş olduğu yakın ilgiyi daha sonraki dönemlerde devam ettirememiştir. Bir manada ilk dönemlerdeki “kucaklamamanın yerini yavaş yavaş “ilgisiz kalma” alırken bu sürecin devamında yaşanan bir takım siyasal sıkıntılar Türkmenleri tamamen siyasi ve sosyal hayatın dışında bıraktı. Kırsal kesimlerde yaşayan Türkmenlere getirilen ağır vergiler, mera olarak kullandıkları toprakların ellerinden alınması, bir kısım yerel idarecilerin keyfi uygulamaları ve seferlerle birlikte ortaya çıkan yoksulluk, halk kesimlerinin devlet idaresinden hoşnutsuzluğunu beraberinde getirdi.92 Yeniçeri ocağının kurulup, askerlerin devşirme usulüyle Balkanlar’dan toplanması, Türkmen aşiretlerinin yönetim kademelerine girememesi ve Osmanlı’nın Anadolu’daki Batını zümrelere iyi gözle bakmaması, bu zümreleri Erdebil ocağının kucağına itmiştir. Türkmen aşiretlerinin Erdebil tekkesine, meyletme sebeplerinden biri de, medrese eğitiminden uzak kalmalarıdır. Eski dinleri olan Şamanizm’in etkisini taşıyan ve mukaddes olarak görülen bir takım örf ve adetlere bağlı yaşamak onları medrese eğitiminden ve dini emirleri hakkıyla ifa etmekten alıkoymuştur. İslam dininin en açık hükümlerinden olan namaz ve orucun bir kısım insanlar tarafından yerine getirilmeyişi bu kesimlerin, Sünni kesim tarafından dışlanmasına, Kızılbaş olarak adlandırılıp; hor görülmelerine, hatta kâfir ve dinsizlikle suçlanmalarına sebep olmuştur. Bu durum iki kesim arasındaki iletişimi ortadan kaldırmış, sosyal dayanışma ve kaynaşmayı engelleyerek bu toplulukların birbirlerinden nefret etmesine neden olmuştur. Sosyal ve dini anlamda yaşanan bu ayrılıklar Alevi veya Kızılbaş ismi altına sığınan herkesi Osmanlı’dan uzaklaştırarak, Erdebil ocağına, dolayısıyla İran’a yaklaştırmıştır.

Osmanlı Devleti’nde bir manada söz konusu sosyal ayrışmalar yaşanırken İran’da Sah _İsmail ile birlikte Şiilik, resmi ve ideolojik bir hal almaya başlamıştı. Mevcut durumdan istifade etmek isteyen Sah _İsmail, Anadolu’nun kırsal kesimlerinde yaşayan ve Osmanlı idaresinden hoşnut olmayan “küşkün” Türkmenleri kendine çekmeyi hedefliyordu. İran’dan gönderilen Dâiler, Şiî itikadın Anadolu’da yayılması için, Şiî itikadıyla ilgili kitaplar getirip dağıtıyor, Şiî düşünceyi tesis ettirmek için yoğun çaba gösteriyorlardı. Anadolu’daki taraftarlarına Erdebil tekkesinin usul ve erkânını talim ederek, basında buldukları toplulukların tarikata bağlılıklarını devam ettiriyorlardı. Sadaka ve nezir adı altında topladıkları paraları, gizli ve muntazam bir şekilde bu is için kurulan teşkilat vasıtasıyla İran’a ulaştırıyorlardı. Anadolu’daki Türkmen aşiretlerini kitleler halinde İran’a göç ettiren bu Dâilerin en büyük görevi, Osmanlı ülkesinde kendi taraftarlarının çok olduğu bölgelerde isyan ve ayaklanmalar çıkarmaktı. Bu amaçla Anadolu’da Sah Kulu, Nur Ali gibi bazı isyanların çıkmasını sağlamışlardır.

Söz konusu propaganda faaliyetleri ve sessiz muhalefet Anadolu’da birçok isyanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda ortaya çıkan Baba Zünnun ve Kalender Çelebi isyanları gibi başkaldırıları her ne sebeple ortaya çıkmış olursa olsun Şiîlerce desteklendiklerinden dolayı Osmanlı Devleti tarafından hep bir muhalefet gibi telakki edilmiş ve kanlı bir şekilde bastırılmışlardır. Bu isyanların çoğu ekonomik nedenli olup, özellikle Sîî desteğinden dolayı siyasi bir görüntü halini almışlardır.

Dolayısıyla bu isyanlar Anadolu’daki Alevilerle Sünniler ve Osmanlı Devleti arasında fikri açıdan uyumsuzluklar ve toplumsal huzursuzluklar yaratmıştır. Alevilerin bazı ayaklanmalara karışmaları, devletin onlara potansiyel tehlike gözüyle bakmasına yol açmıştır. Bu durum

Türkmenleri Osmanlı'ya karşı yabancılaştırdığı gibi onların Şiiliğe taraftar olmasına ve Selçuklu'da olduğu gibi idareye karşı tereddütle bakmalarına sebep olmuştur.

2. Sosyo-Ekonomik Sartlar

Büyük çoğunluğu göçebe hayat sürmekte olan ve daha önce Şamanist, Budist ve Maniheizt gibi mistik kültürlerin tecrübesini yaşamış bulunan Türkmen topluluklarının önemli bir kısmı Arapça bir yana okuma yazma dahi bilmiyordu. Bu nedenle sözü edilen zümrelerin Mâverâünnehr'in gelişmiş kültür merkezlerinde yaşayan diğer Türk toplulukları gibi kitabî İslam'ı gerektiği şekilde kavrayıp yasayabilmesi mümkün değildi. Zira zor hayat şartları içinde yaşamakta olan bu gruplar, sürekli hayvanlarıyla beraber göç etmekte ve kitabî İslam'ı öğreten medrese çevreleriyle yok denecek kadar az ve yetersiz bir temas halinde idiler.⁹⁶ İslamiyet'i kabulde samimi olan ancak onu gerçek anlamda öğrenip özümseme imkânı bulmada ciddi problemler içinde kalmış bu zümreler, tabii bir şekilde İslamî inanışlarla birlikte önceki telakkilerini de devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla bu Türkmen kitlelerinin Müslümanlığı, dini yükümlülükleri yerine getirmekten ziyade, eski inanç ve geleneklerinin ön planda tutulduğu bir halk Müslümanlığıydı. Bu yüzden söz konusu kitlelerin İslam'a ısınmaları ve onu benimsemeleri daha çok tasavvufî bir yoldan, başka bir ifadeyle İslam'dan önce alışık oldukları mistik usullerle gerçekleşebilmiştir. Tasavvufun Türklerin İslamlaşmasında ve İslami anlayışlarının şekillenmesinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu "tasavvufî form" başlığı altında ele alacağız. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türk boyları arasında da sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir takım yapısal farklılıklar nedeniyle İslam'ı anlama ve uygulamada bazı farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Çünkü İslamlaşma faaliyeti yerleşik kültüre sahip olan toplum

kesimleri ile göçebe ve yarı göçebe kültür grupları arasında birbirinden farklı denilebilecek boyutlarda ortaya çıkmış ve bu farklılık üzerinden gelişmiştir.

Sosyo-kültürel faktörlerin sonucu olarak ortaya çıkmış olan bu yeni dini oluşum, daha sonra bir takım sosyal ve siyasal ayrışmalara yol açmıştır. Binaenaleyh kitleler halinde İslam'ı kabul eden Türklerin başlangıçtan itibaren kitabi bir din anlayışına sahip olduklarını iddia etmek pek mümkün değildir. Bu bağlamda şehirli olan yerleşik topluluklar medreselerde öğretilen kitabi İslam prensiplerine daha sadık, bilgiye dayalı düzenli bir din anlayışını yani Sünniliği benimsemiş olup gereklerini tam anlamıyla yerine getirmekteydiler. Buna mukabil Göçebe Türkmenler ise eski sosyo-ekonomik yetersizlikler sebebiyle eski inanç ve geleneklerinin de içinde bulunduğu bir dini eğilim göstermişlerdir.

Anadolu'ya gelen Oğuz Türkleri, Anadolu dini hayatı bakımından son derece önemli bir yere sahiptir. Çünkü onlar sürekli olarak kabileler halinde Anadolu'ya geliyor ve beraberlerinde Orta Asya'daki inanışlarını da getiriyorlardı. Anadolu'ya göç eden topluluklar arasında yerleşik hayatın içinden ve büyük kültür merkezlerinden gelen "tam" ve "kitabi" olarak Müslümanlaşmış olanlar kadar eski dini hatıralarını, geleneklerini, "İslami cila" altında devam ettirerek çok sathi ve iptidai şekilde inanan kişiler de vardı. Hatta bu yeni gelen kitlelerin içinde hiçbir şekilde İslam ile tanışmamış olanları da mevcuttu. Sözü edilen Türkmenlerin eski inanışlarını ve geleneklerini inat ve ısrarla muhafaza etmelerinden dolayı Anadolu'daki İslamlaşma hadisesi tam manasıyla gerçekleşmemiştir. Bu dağınık ve homojen yapı, XIII. ve XIV. Yüzyıllarda varlığını iyice hissettirmiştir. Çünkü anılan kesimler, şehirlerden uzak olmakla medrese eğitimiyle de bir bağ kuramıyor ve ilmi tartışmalardan habersiz kalıyorlardı. Dolayısıyla İslam Dini ile

ilgili yapılan kalamî ve felsefi tartışmalar, fikhî meseleler bu zümreler için bir anlam ifade etmiyordu. Onlar için eski inanışlarından kalma eski Türk kamları ve atalarının Müslümanlaşmış sekli olarak gördükleri “Türkmen Babalar”ı vardı.

Dolayısıyla bu dönemde Anadolu'nun birçok yerinde hayat tarzı ve dünya görüşü olarak temelde İslam'a dayalı fakat İslam öncesi dönemlerin gelenek ve hurafelerini, karışık inanç kalıntılarıyla beraber yaşayan bir takım zümrelerin mevcut olduğunu söylemek mümkündür.100 Bu açıdan XIII. yüzyıl Anadolu'nun siyasi, dini ve sosyo-ekonomik hayatı, günümüz toplumundaki farklı telakkilerin oluşumunda büyük rol oynamıştır. Özellikle II. Bayezid ile başlayıp Yavuz Sultan Selim ve sonrasında artarak devam eden bir takım uygulamalar, Anadolu'daki heterodoks grupların toplumsal organizasyon biçimlerinin farklılaşmasına, giderek daha içe dönük fakat dışa kapalı topluluklar halinde kentlerden uzak dağ köylerinde yaşamalarına yol açmıştır. Dil ve köken farkı bir tarafa karşıtlarıyla aralarındaki mesafenin ve kültürel farkın kesin bir şekilde belirlenmesiyle birlikte, bu toplulukların etnik bir kimlik kazanmaları da bu dönemde olmuştur. Kavmi kökenleri Türk, Kürt, Arap ne olursa olsun, kültürlerinin temelini oluşturan ve topluluğu birbirine bağlayıp bireylere aidiyet hissini vererek “yabancı” olanla farklarını belirleyen inanışlar ve pratikler, etnik bir bağ halini almıştır.

Kültürel olarak “dışarıdakilerden” ayrı bir grup seklinde mekânsal olarak da tecrit edilmiş bölgelerde yaşamaları, kendi kendileri üzerine olan bilinçlerinin de mitlerle beslenerek şekillenmesini sağlamıştır. Günümüz Aleviliği olarak adlandırılan bu yapının oluşumu ve şekillenmesinde söz konusu sosyal durumun büyük bir etkisi vardır.

Sürekli göçebe topluluklar halinde yaşayan Türkmenler, yazlık ve kışlık otlaklarda ve oldukça zor şartlarda yaşıyorlardı. Bu

durum bir kısım göçebe Türklerin İslam'a girmesinden sonra kendilerine göre güçlüğünden dolayı özellikle beş vakit abdest ve namaza alışamadıkları için bu ibadeti yerine getirememişlerdir. Batini akidenin tesiriyle belli bir zaman sonra bu ibadetlere batini tevillerle farklı anlamlar yüklenerek içleri boşaltılmıştır. İslam dininde önemli bir yer tutan namaz ve abdestten kastın Aleviler, doğruluk olduğu fikrini benimsemiştir. Ayrıca yerine getirilmesi abdest, namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerden daha kolay olan tasavvufi nitelikli bir takım değerlerden sırrı izhar etmemek, gördüğünü örtmek, musahip edinmek, dünyaya değer vermemek ve tövbe almak İslam şeriatındaki bazı farzların yerini tutmuştur.

3. Tasavvufi Form

İslamiyet Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk topluluklarına daha öncede belirttiğimiz gibi VIII. yüzyıldan itibaren bir yandan çeşitli kültür havzalarından tüccarlar ile İran tasavvuf ekollerine bağlı sûfiler kanalıyla diğer yandan da sınırdaki askerler aracılığıyla ulaşmıştı. Oğuz boyları ve diğer Türk topluluklarının ise genel olarak IV/X. yüzyılın ikinci yarısından sonra büyük topluluklar halinde İslam dinini benimsediklerini yukarıda izah etmiştik.

Bu dönemde özellikle Horasan Melametiliği adı verilen ve kuru zühde önem vermeyen, cezbeci tasavvuf mektebine mensup İranlı ve Türk Sufiler Türklerin Müslüman olmasında önemli olmuştur. Hamdun Kaassar (271/884), Ebû Osman el-Hîrî (290/902), Ebu Said ebi'l-Hayr (440/1049) gibi büyük sufiler tarafından temsil edilen Horasan Melametiyye'sinin tasavvuf anlayışı, İbn Arabî, Evhadüddin Kirmanî, Sadreddin Konevî, Fahreddin Irakî ve Mevlana gibi sonradan Anadolu'ya gelen pek çok büyük mutasavvıfı etkilemiştir. Horasan Melametiyye'si, insanının iyiliklerinin Allah'tan, kötülüklerininse kendinden

kaynaklandığını temel prensiplerden biri olarak kabul etmiş; bu bağlamda kişinin toplum içinde iyiliklerini gizleyip kötülüklerini ifşa etmesinden hareketle halkın kınamasına maruz kalarak nefsi tezkiye yoluyla Hakk'a ulaşmasını hedeflemiştir. Ayrıca bu anlayışta bir takım kıyafet, tören, âdet, an'ane ve zikir meclisleri gibi zahiri ve şekilsel ibadetlerden ziyade, kişinin kendi nefsinin suçlaması, aşırılıklarına karşı ona tavır alması, kendi ayıplarıyla meşgul olması eğilimi hâkimdir. Bu doğrultuda nefse karşı savaşı, nefsi aşağılamayı, nefsin iyiliklerini gizlemeyi hatta insanların yanında, onların kınama ve ayıplamasına sebep olacak derecede, şeriatın zahirine uymayan davranışlar sergilemeyi temel prensip edinmişlerdir. Söz konusu edilen anlayış Orta Asya Türk sufiliğinin de özünü oluşturmuştur.

Melamilerin zahire önem vermeme, riyaya sapmama ve özellikle gizliliğe büyük özen gösteren tavırları, ibadetlere ilgisiz kalan ve sadece kalbi duygulara önem veren bir dini anlayış biçimini geliştirmeleri, Orta Asya'da bir çok Türkmen boyunu etkilemiştir. Çünkü onların bu esaslar ile özellikle namaz ve benzeri ibadetler ve merasimlere pek düşkün olmamak gibi görüşleri, göçebe hayatına, geleneksel "alp" anlayışına, basit ve sade yasayışlarına uygun düştüğü için Türkler tarafından büyük ilgi görmüştür. Türkmenler söz konusu anlayışı Samanlıktan gelen unsurlarla da zenginleştirerek, ortaya yepyeni bir tasavvuf ve din anlayışı çıkarmıştır. Bu durum daha sonraki yüzyıllarda Anadolu'da tam anlamıyla şekillenecek olan ve ibadetleri önemsemeyen Aleviliğin ortaya çıkmasında etkili olan önemli tasavvufi faktörlerden biri olmuştur. Ayrıca İslamiyet'te her türlü tarikatın ortaya çıkmaya başladığı XI. asırda şeyh olarak adlandırılan bazı mutasavvıflar, zaviyeler ve hankahlarda etraflarında müritleri ve dervişleri ile ruhani bir hava içinde yasıyorlardı. Bunlar hakikatın

kitaptan (Kur'an) değil, his yoluyla anlaşılabilirliğini iddia ederek, medrese müntesiplerine cephe alıyorlardı. Dinin mekruh saydığı raks ve musikiyi ön planda tutan söz konusu kimseler, kuzey bozkırlardan Saman akidesiyle beslenmiş vaziyette gelerek _İslamiyet'in nassî kurallarına pek intibak edemeyen Türkmen kitleleri üzerinde fazlasıyla etkili olmuşlardır.

Türkler arasında ilgi görmeye başlayan söz konusu tasavvufî hareketler, Buhara ve Semerkand'da yetişen dervişlerin şehir ve kasabalardaki faaliyetlerinin yanı sıra, göçebeler arasında da eski Türk gelenekleriyle süslenmiş bir tasavvuf anlayışını sürdüren Baba Fergânî, Arslan Baba, Korkut Ata ve Çoban Ata gibi dervişler vasıtasıyla temsil edilmeye başlanmıştır. Bu mutasavvıfların halk arasında yayılan menkıbe ve kerametleri, Türklerin tasavvufa ilgisini arttırmıştır. ilahiler ve şiirler okuyan, yaptıkları işlerden bir karşılık beklemeyen, Allah rızasını her şeyin üstünde tutan bu dervişleri, Türkler eskiden beri bir kutsiyet verdikleri ozan ve kamlara benzeterek kabul etmekte zorlanmamışlardır. Böylece eski kam ozanların yerini Ata ve Baba unvanlı dervişler almaya başlamıştır.

Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra tasavvufi formun en büyük etkisi Ahmed Yesevi ile kendini göstermiştir. Ancak IV. asırdan beri tasavvuf fikirlerine alışmış, mutasavvıfların menkıbe ve kerametleri yalnız şehirlerde değil göçebe Türkler arasında bile az çok yayılmıştı. Dolayısıyla İslam'ın göçebe Türk boyları arasında başlangıçta tüccarlar, gezgin dervişler ve sonraları tasavvufun kurumsallaşmasıyla birlikte tarikatlar vasıtasıyla yayıldığını söylemek mümkündür. Göçebe Türkmenler eski kültürlerinden aşına oldukları cezbeli, farklı kıyafetli, dünyaya önem vermeyen ve çeşitli dini ayinler icra eden kam tipini; kendi dilleriyle, anlayacakları şekilde dini tebliğ eden, engin sufi hoşgörüsüne sahip, kabileler

arasında gezip dolasan dervişlerde bulmuşlardır. ilahiler, şiirler okuyan, Allah rızası için halka birçok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri, Türkler, eskiden dini bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek hararetle kabul ediyorlar, söylediklerine dini bir gereklilik olarak inanıyorlardı. Bu dervişlerin irşad faaliyetlerinde göçebe hayatına uygun ve geleneksel ritüel formlar yer bulabilmiştir. Böylece yerleşik Türkmenlerin öğrendikleri ve yasadıkları İslam'dan farklı bir İslami anlayış, göçebe Türkmenler arasında kabul görmüştür. Temel inançlarda birliktelik görülmele birlikte bu farklılığın en açık tezahürleri dini pratiklerde gözlenmektedir.

Göçebe Türkmenler arasında en fazla taraftar bulan ve münferit dervişlik faaliyetlerinin ötesinde tarikat haline gelip teşkilatlanmış tasavvuf hareketi Ahmed Yesevi (ö.562/1167)'nin kurduğu Yesevilik'tir. Ahmed Yesevi bir mürşit ve ahlakçı hüviyetiyle etrafındaki Türkmenlere şeriat hükümlerini, tasavvuf esaslarını, tarikatının adab ve erkânını öğretmeye, İslamiyet'i Türklerle sevdirmeye çalışmış, ehl-i sünnet akidesini yayarak bu bölgeye yerleşmesini başlıca gaye edinmiştir. İslam şeriatına ve Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olan Ahmed Yesevi'nin şeriat ile tarikatı kolayca telif etmesi, Yesevilik'in Türkler arasında süratle yayılıp yerleşmesinin ve daha sonra ortaya çıkan birçok tarikatlara tesir etmesinin başlıca sebebi olmuştur. Bu bakımdan tarikat dili Türkçe olan Yesevilik hem düşünce, hem de âdâb ve erkân açısından Bektâşîliğin ortaya çıkışını hazırlayan önemli faktörlerden biri kabul edilmektedir. O döneme kadarki bütün tasavvufî ve dini kitapların Arapça yahut Farsça yazılmış olması bu bilgilerin sadece Arapça yahut Farsça bilen Türkler arasında yayılmasını sağlamıştı. Buna mukabil Ahmed Yesevi'nin "Divan'ı Hikmet"i Türkçe kaleme almış olması, Divan'ı Hikmet'in özellikle doğu ve kuzey Türkleri, Özbekler, Kırgızlar ve Volga

Türkleri arasında mukaddes bir kitap gibi itibar görmesini sağlamıştır.

Ahmed Yesevi'nin yolunu takip eden müritleri, onun görüş ve düşüncelerini halka anlatarak Yesevilik'in yayılmasını sağlamışlardır. Halife ya da "Horasan Erenleri" olarak zikredilen bu şahıslar, özellikle Selçuklu döneminden itibaren Anadolu'ya gelen Türkmen gruplarının basında bulunmuşlardır. Anadolu'nun İslamlaşmasında çok önemli görevler üstlenen bu erenler, beraberlerinde Ahmed Yesevi'nin görüşleri ile kendi gelenek ve göreneklerini de getirmişlerdir. Anadolu'nun İslamlaşması ve burada heterodoks bir yapının oluşmasında büyük rol oynayan Horasan Erenleri üzerinde durmayı faydalı görüyoruz.

"Horasan Erenleri" tabiri genellikle Ahmed Yesevi geleneğine bağlı olanlar için kullanılır. Sayıları konusunda muhtelif görüşler mevcuttur. Bir rivayete göre bu sayı doksan dokuz bindir. Söz konusu erenlerden bir kısmının Ahmed Yesevi'nin yasadığı bölgede kaldığı, diğer bir kısmının ise Anadolu ve Rum Erenleri adıyla İslamlaşma faaliyeti için bu topraklara gönderildikleri belirtilmektedir. Bu yüzden XIII. yüzyıl Selçuklu döneminde adından en çok bahsedilen topluluk Horasan Erenleri olmuştur. Anadolu'ya gelenler arasında Avşar Baba, Pir Dede, Geyikli Baba, Abdal Musa, Horaz Dede ve Hacım Sultan Vilâyetnâmesi'nde geçtiği üzere Hacı Bektâş Velî bulunmaktadır.

Menakıbnamelerden anladığımız kadarıyla Ahmed Yesevi öğretisinden icazetname olarak Anadolu'ya gelen Horasan Erenleri, İslam tasavvufunda ifadesini bulan bir takım karakteristik özellikler taşırlar. Söz konusu erenler, zahir ve batın ilminde derinleşen ve neticede bazı olgu ve olaylarda “tasarruf” sahibi kişiler olarak görülür. Şahin ve doğan gibi hayvanların formuna girerek gazi - alplere yardıma gider ve belde halkının Müslüman olmasını sağlarlar. Bir başka deyişle, “tayyi zaman ve mekân”dırlar. Rehber oldukları kitleden yüksek seviyeyi temsil etmezler, Horasan bölgesinde öğrendiklerini öğretirler. Birer zahit gibi dünyevi açıdan kayıtsız ve endişeden uzak, gelecek kaygısını düşünmeden yasarlar. Taassuptan uzak, insan sevgisi ve ahlaki değerleri aşıl原因 birer öğreticidirler. Horasan Erenleri hakkındaki genel malumat ve kanaatler böyle olmakla birlikte bir kısım tarih kitapları ve resmi belgelerde ise daha farklı bir tablo çizilir. Buna göre; dini emirlere ve şeriata kayıtsız oldukları, hulul ve tenasüh gibi bir takım sapık inançlara inandıkları aktarılır. Göçebe veya yarı göçebe yasayan bu erenlerin, harici kıyafetleriyle eski Samanların varisleri, eski dinlerinin büyücü rahipleri gibi telakki edildiği belirtilir.

Horasan Erenleri'yle ilgili olumsuz kayıtların en önemli nedenlerinden biri de Anadolu'daki bazı isyanlara öncülük etmeleri veya isimlerinin bu isyanlara karışmış olmasındandır. Bundan dolayı onları devlete karşı, isyancı ve başıbozuk olarak değerlendirenler de vardır. Ocak'a göre Yesevi kökenli Horasan Erenleri yanında Anadolu'ya gelen heterodoks dervişler arasında “Kalenderiler” de vardır ki, Hint havzasından besleniyor olmaları mümkündür. Bunların namaz kılmadıkları, içki içtikleri bilinmektedir. Abdal sıfatı da daha çok bunlar için kullanılmaktadır.

Ahmed Yesevi'den iki asır sonra Orta Asya'da Yesevilik'ten Nakşibendiliğin dogması, hem tarikatının Sünniliğine, hem

de Yeseviliğin Anadolu'daki uzantısı Bektâşiliğin ilk dönemlerinde Sünni bir tarikat olduğuna dair bir delil olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan Ahmed Yesevi'nin giyim tarzı, kendisine nisbet edilen simgesel mahiyetteki menkıbeler, bilhassa kadın-erkeklerin bir arada bulunduğu zikir meclisleri düzenlemesi ve ayinlerde “zikri erre” denilen zikir çeşidini kullanması, Yeseviliğin ve onun devamı olarak kabul edilen Bektâşiliğin eski Türk inançlarına bağlı heterodoks bir yapıya sahip olduğuna dair iddialara yol açmıştır. Bir kısım Alevi araştırmacılar ise, Hacı Bektâş'ın Yesevî geleneğine bağlılığını ve Vilâyetnâme'de rivayet edilen Ahmed Yesevi ile Hacı Bektâş Velî arasındaki güçlü bağı görmezden gelerek Bektâşilik/Aleviligin Yesevilik'ten doğmadığını, müstakil bir sistem olarak vücut bulduğunu dile getirmektedirler. Hacı Bektâş'ın Makalât adlı eserinde tasavvuf ve şariat konusundaki yaklaşımı ile Vilâyetnâme'de Hacı Bektâş'ın hayatı ile ilgili aktarılan bir kısım tarihi rivayetler bu iddialara karşı güçlü bir dayanak teşkil etmektedir. Ayrıca Hacı Bektâş'ın kendisini Ahmed Yesevi geleneğine bağlı bir halife olarak tanıtmayı ve Anadolu'da böyle bir konumundan dolayı saygı ve hürmet görmesi bizleri söz konusu iddiaların bir kısım ideolojik kaygılarla dile getirildiği kanaatine sevk etmektedir.

Şecere-i Yesevi

Türkiye - Kosova Parlamentolar arası dostluk grubu başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'na Allah'tan rahmet, kederli ailesine, dava arkadaşlarına ve yiğit bir evladını kaybeden İslam ümmetine sabrı cemil diliyoruz.

Müslüman Arnavutluk

www.muslumanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Sesi Müstü" hiçbir ticari gaye gütmeyiz ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla tüm yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.